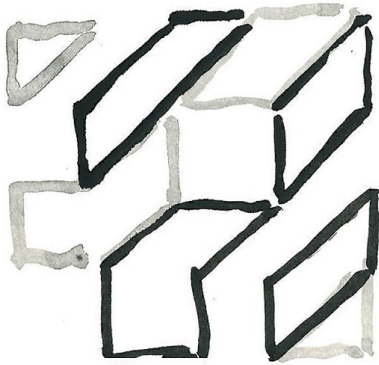

Archetype

Καταβολές

Γιάννης Γιαννούτσος - 01/11/2019

Η σημασία των προσωπικών καταβολών. Κάλεσμα για τη συγκρότηση ενός συλλογικού τόμου

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΣ Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ · Εικαστικός ΑΣΚΤ

Εντεταλμένος Διδάσκων (ΠΔ 407/80), Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πανεπιστημίου Πατρών

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Α' ΣΚΕΛΟΣ. Το πρώτο σκέλος του σημειώματος αφορά τη **σημασία των καταβολών στη συνθετική σκέψη**. Ως συνέχεια αυτού, παρατίθενται προσωπικές καταβολές που αφορούν τόσο έργα όσο και πρόσωπα, που εκφράζουν έγνοια για την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική.

Β' ΣΚΕΛΟΣ. Το δεύτερο σκέλος αναφέρεται σε **δημοσιευμένα κείμενα αρχιτεκτόνων και εικαστικών** (βιβλία και άρθρα), που εστιάζουν στη δημιουργική και ευρύτερη κοινωνική υπόσταση

δασκάλων, συνεργατών και συνομιλητών τους. Πρόκειται για κείμενα που συγγενεύουν με τις προσωπικές αναζητήσεις και αποτέλεσαν αφορμή για τη συγγραφή του παρόντος άρθρου.

Γ' ΣΚΕΛΟΣ. Το τρίτο σκέλος αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου, και αφορά την προσωπική **πρόταση - κάλεσμα για τη συγκρότηση ενός συλλογικού τόμου** με κείμενα από αρχιτέκτονες και εικαστικούς, που να εμβαθύνουν στις προσωπικές τους καταβολές¹.

Α' ΣΚΕΛΟΣ · ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ - ΣΗΜΑΣΙΑ

A1. Περί καταβολών. Έχουμε συνειδητοποιήσει ποια είναι τα σημεία αναφοράς μας, οι προσωπικές μας καταβολές; Έχει ιδιαίτερη σημασία να αναζητά ο συνθέτης, ο αρχιτέκτονας και ο εικαστικός τις καταβολές του: Παρατηρώντας και σημειώνοντας θραύσματα που άλλοτε αναφέρονται στην Αρχιτεκτονική, άλλοτε στην Τέχνη και άλλοτε στον ίδιο τον συνθέτη, στοιχειοθετείται η δημιουργική του φυσιογνωμία. Μελετώντας τα εις βάθος, ανακαλύπτει κανείς την καταγωγή των αναφορών του: διαπιστώνει πως πολλά από αυτά αναφέρονται στην ίδια ρίζα, έχουν δηλαδή όμοιες ή συγγενικές καταβολές. Εμβαθύνοντας στο σύνολο των θραυσμάτων - αναφορών του, παράλληλα ανακαλύπτει τον προσωπικό του τρόπο σκέψης και ερμηνείας του κόσμου. Στην ουσία, οι καταβολές αποτελούν τη "μήτρα" του συνόλου της έκφρασής του.

Προς όφελος της ροής του κειμένου, παρατίθενται σε αυτό το σημείο προσωπικές καταβολές:

α) έργα, μα πρωτίστως β) πρόσωπα με έγνοια για την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική.²

Θραύσματα - "Χαλκών Αγαλμάτων. Τα ευρήματα του Ναυαγίου των Αντικυθήρων". Πηγή: Αρχαιολογική Εφημερίς, Περίοδος τρίτη, εκδ. Εν Αθήναις Αρχαιολογική εταιρεία, σελ. 151-152, Αθήνα, 1902.

A2. Έργα Τέχνης και Αρχιτεκτονικής · Προσωπικές καταβολές

Σημειώνοντας θραύσματα από έργα Αρχιτεκτονικής, Γλυπτικής και Ζωγραφικής, αποκαλύπτεται η εξής δυναμική: το βλέμμα του συνθέτη, όπως και η σκέψη του, μπολιάζεται από τις παρατηρήσεις αυτές. Κατά τη διαδικασία της σύνθεσης, οι έως τότε σημειώσεις του λειτουργούν ως νοητοί άξονες αναφοράς στη σκέψη του, ορίζοντας επομένως και την υπόσταση του μετέπειτα έργου του.

Κατατίθεται η σημείωση από το τμήμα ψηφιδωτού που βρίσκεται στο Μουσείο Βυζαντινού πολιτισμού Θεσσαλονίκης. Εκφράζει βασικές αρχές της Βυζαντινής Τέχνης. Πρόκειται στην ουσία για έναν κύβο, ο οποίος είναι αξονομετρικά ιδωμένος. Αναιώντας την προοπτική, καταργείται το βάθος. Πρόκειται για φαινόμενο που υπαινίσσεται ότι ο χώρος και ο χρόνος καταλύονται και αποκτούν άλλη υπόσταση: απαλλάσσονται δηλαδή από το "εδώ" και το "τώρα" και αναφέρονται σε έναν άλλο χώρο και έναν άλλο τόπο. Το ερώτημα του πώς οι καταβολές τροφοδοτούν μια σύνθεση, τίθεται διαρκώς κατά τη συνθετική διαδικασία.

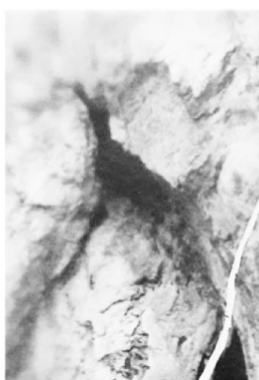

Αριστερά: Τμήμα ψηφιδωτού από το Μουσείο Βυζαντινού πολιτισμού Θεσσαλονίκης. Κέντρο: Σκίτσο του ψηφιδωτού, Γ. Γιαννούτσος. Δεξιά: Σύμβαση με αφορμή τη σημείωση, Γ. Γιαννούτσος.

Α3. Πρόσωπα με έγνοια για την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική · Προσωπικές καταβολές

Άραγε η εμβάθυνση στην Τέχνη και την Αρχιτεκτονική γίνεται μόνο διαμέσου των έργων και των μελετών; Παρατηρώντας τη δράση ενός ανθρώπου, τα βιώματά του, δύναται ο μελετητής να διακρίνει την έγνοια του για τον τόπο, τον πολιτισμό και το πνεύμα.

Τα τρία παραδείγματα που ακολουθούν: **α. Παναγιώτης Φαρμάκης · "Αγέλαστος Πέτρα"**, **β. Ανώνυμος έγκλειστος ασκητής τού σπηλαίου Βαράσοβα**, **γ. Αλέξανδρος Ροδάκης, Αίγινα**, αναφέρονται σε πρόσωπα πλήρως αφοσιωμένα στην Τέχνη και την Αρχιτεκτονική.

Αριστερά: Στιγμιότυπο από την ταινία του Φ. Κουτσαφτή "Αγέλαστος Πέτρα", 3 πηγή: youtube.gr. Κέντρο: Η εγκλείστρα του σπηλαίου Βαράσοβα (φωτ: Γ. Γιαννούτσος). Δεξιά: Το γλυπτό των χεριών του Ροδάκη πλάι στο τζάκι. (φωτ: Νεκτ. Κουκούλης, πηγή: <http://spitirodaki.blogspot.gr>).

α. Παναγιώτης Φαρμάκης · "Αγέλαστος Πέτρα"

Στιγμιότυπα από την ταινία του Φ. Κουτσαφτή "Αγέλαστος Πέτρα"³, πηγή: youtube.gr.

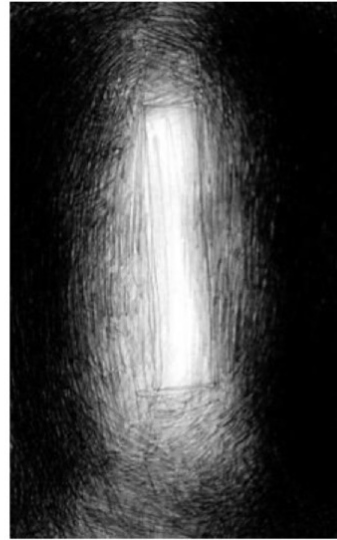
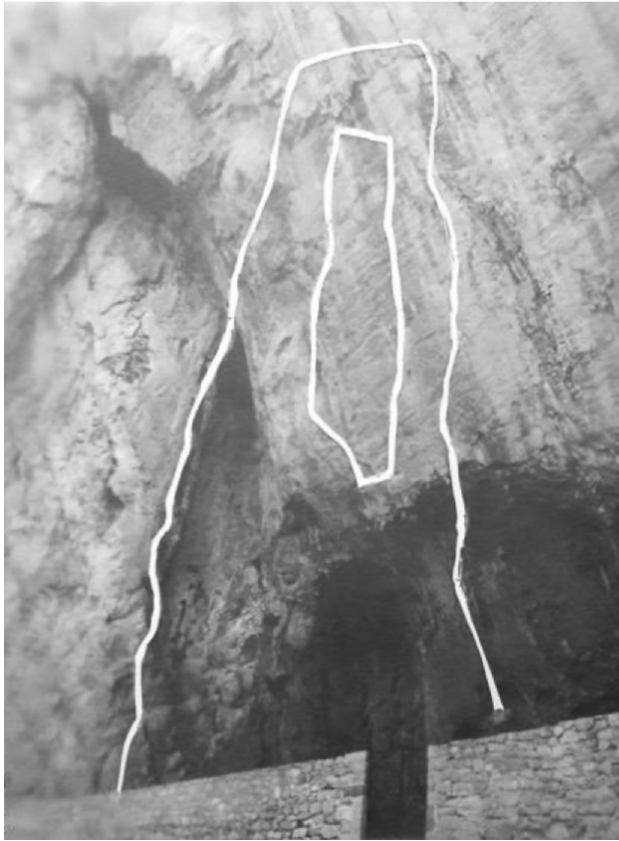
Ιδιαίτερη βαρύτητα επισημαίνεται στο πρώτο παράδειγμα που αναφέρεται στο ντοκιμαντέρ του σκηνοθέτη Φίλιππου Κουτσαφτή, "Αγέλαστος Πέτρα"³ (2000). Στην ταινία, αποκαλύπτεται η ώσμωση ανάμεσα στο αρχαιολογικό υπόβαθρο και στη βιομηχανική νεοσύστατη υπόσταση της Ελευσίνας. Σε αρκετά σημεία για 10 ολόκληρα χρόνια, όσο διαρκούν οι επιτόπιες παρατηρήσεις - κινηματογραφήσεις του Κουτσαφτή, φανερώνεται μια φιγούρα:

Ο Παναγιώτης Φαρμάκης συλλέγει θραύσματα του αρχαίου πολιτισμού, που είναι ερριμμένα διάσπαρτα στην πόλη, και τα τοποθετεί πλάι σε αρχαιολογικούς χώρους. Διαπιστώνει τη συγγένεια των θραυσμάτων αυτών με την αρχαία Τέχνη και κρίνει αναγκαίο προσωπικό του καθήκον να τα τοποθετήσει εκεί όπου ανήκουν. Τα παρατηρεί, αποτυπώνει στη μνήμη του τη θέση τους και καθημερινά επιδιώκει να τα φέρει στον κοινό τους τόπο.

Όπως αναφέρει στο ντοκιμαντέρ ο Φίλιππος Κουτσαφτής, «ο Παναγιώτης Φαρμάκης διάβαινε το Θριάσιο πεδίο όλες τις εποχές για πολλά χρόνια. Ως μοναδική περιουσία του το σακάκι, αυτό που σκεπάζει πάντα το κεφάλι του, και μερικές φορές μια σακούλα που έφερνε πάντα μαζί του. Από τους συγχρόνους του, δε γνωρίζω κανέναν άλλον που να μην έχει απολύτως κανένα περιουσιακό στοιχείο και να μη νοιάζεται για αυτό. Αντίθετα, αισθανόταν όλο το Θριάσιο πεδίο μέχρι τον Βοιωτικό κάμπο, τα σύγχρονα και κυρίως τα αρχαία να είναι δικά του, με μια ανιδιοτελή και κοσμική σχέση σαν και αυτή που έχει ο Θεός για τους ανθρώπους».³

Υπάρχει μια ανιδιοτέλεια σε τούτη τη δράση, καθώς ο Παναγιώτης Φαρμάκης είναι οδοιπόρος ο οποίος έχει αφοσιωθεί πλήρως και ανιδιοτελώς στο να φανερώνει τα θραύσματα.⁴

β. Ανώνυμος έγκλειστος ασκητής του σπηλαίου Βαράσοβα⁵

Αριστερά: Η εγκλείστρα του σπηλαίου Βαράσοβα, Σημείωση της οπής της Εγκλείστρας, επιζωγραφισμένη φωτογραφία. Δεξιά: Μελέτη φωτός - σκιάς, σκίτσο, Γ. Γιαννούτσος

Το δεύτερο παράδειγμα αφορά την Εγκλείστρα του σπηλαίου Βαράσοβα. Εντός της σπηλαιώδους εσωστρεφούς κοιλότητας του όρους Βαράσοβα, αναπτύσσεται ασκητικός οικισμός από τον 9ο έως τον 19ο αιώνα.⁶

Στο ασκητικό σύνολο με τον μονόχωρο ναΐσκο, το κοιμητήριο και τα κελιά, προσδίδει ιδιαίτερο νόημα η ύπαρξη της Εγκλείστρας: στο άνω μέρος του βράχου του σπηλαίου, διανοίγονται δύο βαθιές φυσικές

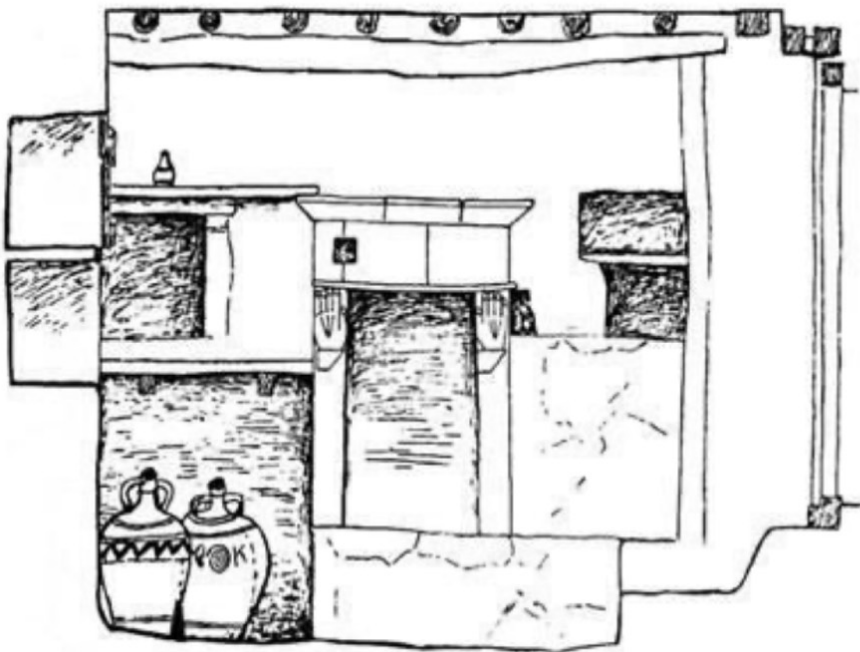
κοιλότητες. Στο σημείο όπου ενώνονται οι εσοχές, σχηματίζεται μικρό υπερκείμενο σπήλαιο το οποίο λειτουργούσε ως κελί - Εγκλείστρα.⁷

Οποιοδήποτε σπήλαιο που δέχεται την παρουσία του ασκητή δε σημαίνει ότι είναι και Εγκλείστρα. Για να ονομαστεί και να καθιερωθεί ένας σπηλαιώδης χώρος ως Εγκλείστρα, χρειάζονται ιδιαίτερες προϋποθέσεις: κατ' αρχήν, ο έγκλειστος να ζει για μακρύ χρονικό διάστημα απομονωμένος σε μικρό χώρο, με κύριο γνώρισμα τη στενότητα και τη στέρηση οποιασδήποτε άνεσης.⁸

Ο έγκλειστος ασκητής ζούσε εκεί για μακρύ χρονικό διάστημα, στην πλήρη απομόνωση και περισυλλογή, έχοντας οικειοποιηθεί τον πλέον ελάχιστο, σκοτεινό και αφιλόξενο χώρο. Μέσα σε συνθήκες πλήρους εσωστρέφειας στα σπλάχνα του βράχου, οι αισθήσεις επαναπροσδιορίζονται. Συντελείται μια παύση κατά την οποία ο "ρυθμός του κόσμου" αλλάζει, ο χώρος και ο χρόνος ερμηνεύονται ξανά.

Το θέμα του ανώνυμου έγκλειστου αποτελεί προσωπικά σημαντική αναφορά στην αρχιτεκτονική, τόσο για την ιδιαίτερη χωρική υπόσταση αυτής, μα κυρίως διότι φέρει έναν ισχυρό συμβολισμό: αφορά την επιθυμία του ανθρώπου να κάνει μια παύση, για να "δει" ξανά.

γ. Αλέξανδρος Ροδάκης, Αίγινα

Αριστερά: Σχέδιο - Τομή του χώρου της κουζίνας. Διακρίνονται το τζάκι, που το κοσμούν δυο σκαλισμένα χέρια δεξιά και αριστερά. Πηγή: Κλ. Vrieslander - Τζ. Καϊμη, "Το σπίτι του Ροδάκη στην Αίγινα", Εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1997, σελ. 44. Δεξιά: Το γλυπτό των χεριών του Ροδάκη πλάι στο τζάκι. (φωτ: Νεκτ. Κουκούλης), πηγή: <http://spitirodaki.blogspot.gr>.

Τελευταία αναφορά αποτελεί το σημείωμα που γράφτηκε το 2011, με αφορμή την επίσκεψη στο σπίτι του Ροδάκη με τους φοιτητές και διδάσκοντες της σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π - στο πλαίσιο του μαθήματος του 8ου εξαμήνου της Οικοδομικής, που αφορούσε τη συστηματική και ακριβή αποτύπωση του σπιτιού.

Το παρακάτω απόσπασμα αποτελεί αναφορά που επεσήμανε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης ο αρχιτέκτονας και καθηγητής Τάσης Παπαϊωάννου. Πρόκειται για την αφήγηση του Γ. Κανδύλη, ο οποίος επισκέπτεται το σπίτι του Αλέξανδρου Ροδάκη στον Μεσαγρό της Αίγινας: «Φθάνοντας στο σπίτι του λαϊκού τεχνίτη Ροδάκη στην Αίγινα, τον αντικρίζω να σμιλεύει πλάι στο τζάκι το περίγραμμα των δακτύλων του. Δημιουργούσε ως ανάγλυφο το αποτύπωμα των χεριών του. Τον ρωτώ, γιατί μάστορα το κάνεις αυτό και εκείνος μου αποκρίνεται: "Βλέπεις, όταν θα 'χω φύγει και θα 'ρθουν οι φίλοι μου να μου πουν μια καλημέρα, δε θα με βρουν. Δεν είναι ευγενικό, δε γίνεται. Αφήνω κι εγώ το χέρι μου. Και μπορεί, αν τύχει να έρθεις κι εσύ, ν' ακουμπήσεις το χέρι σου πάνω στο χέρι μου, και να πεις: Καλημέρα Ροδάκη. Τι κάνεις; Κάπως έτσι θα 'ναι σα να χαιρετιόμαστε"».⁹

Προσεγγίζοντας από την κεντρική αυλή το σπίτι του Ροδάκη, εισέρχεσαι στον χαμηλοτάβανο χώρο της

κουζίνας όπου βρίσκεται το τζάκι, που το κοσμούν τα δυο σκαλισμένα χέρια δεξιά και αριστερά. Καμωμένα σχετικά χαμηλά ώστε να γονατίσεις και να ακουμπήσεις τα χέρια σου στο ίχνος των χεριών του Ροδάκη • προσκύνημα - χαιρέτισμα. Πρόκειται για μια συμβολική χειρονομία, το αποτύπωμα των χεριών, διαμέσου της οποίας δηλώνεται η συνέχεια της ζωής διαμέσου της μνήμης, η παρουσία.

Β' ΣΚΕΛΟΣ • ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Έχει ιδιαίτερη σημασία για την παιδεία τού αρχιτέκτονα και του εικαστικού να σημειώνει κατά την πορεία του 'θραύσματα' που τον αφορούν. Ανάλογα δηλαδή με την τάση του να παρατηρεί τα έργα, μα πρωτίστως τη δράση και το παράδειγμα των αρχιτεκτόνων, των ζωγράφων και των γλυπτών που συνέθεσαν τα έργα αυτά.

Αναφερόμαστε σε μια σπουδή που ξεκινά "εκ των έσω".

Άραγε ποιες οι προσλαμβάνουσες σήμερα, που δείχνουν και καλλιεργούν τον παραπάνω προβληματισμό;

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική και εικαστική σκέψη, παραθέτω δύο βιβλιογραφικές πηγές (βιβλία και άρθρα) που κατά τη γνώμη μου εμπεριέχουν τον πυρήνα του ερωτήματος και αποτέλεσαν και αφορμή για τη σύνταξη του άρθρου:

α. Το βιβλίο του ζωγράφου και καθηγητή της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, Παναγιώτη Τέτση (1925 - 2016), με τίτλο *Έκ του θανάτου εις τη ζωή*, που εξέδωσε το 2012.¹⁰

Η εν λόγω έκδοση αποτελεί μνεία στο έργο και την ευρύτερη κοινωνική υπόσταση προσφιλών του προσώπων, καλλιτεχνών, φίλων και συνομιλητών: μεταξύ άλλων ο Νίκος Χατζηκυριάκος - Γκίκας, ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, ο Ηλίας Δεκουλάκος, ο Παύλος Μυλωνάς, η Ελένη Βακαλό, ο Νίκος Νικολάου, η Σούλη Καπράλου.

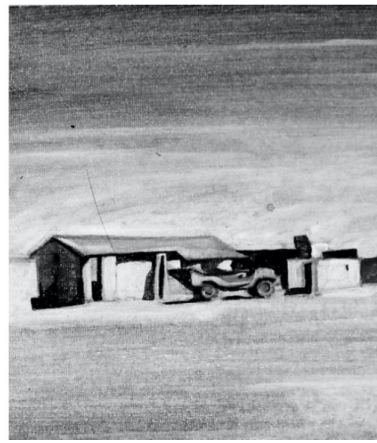
Δεξιά: Εξώφυλλο του βιβλίου.

β. Η οικογένεια των τεσσάρων άρθρων "Για τον Ηλία Παπαγιαννόπουλο", από τους: Τάσο Μπίρη, Δημήτρη Κατζουράκη, Κυριάκο Κατζουράκη και Γιώργο Παπαγιαννόπουλο, που δημοσιεύτηκαν στο αρχιτεκτονικό ηλεκτρονικό περιοδικό Archetype, το 2019.¹¹

Το άρθρο της Σοφίας Τσιράκη για τον Μανώλη Γλυνιαδάκη¹², και του Τάση Μπίρη για τον Τάση Παπαϊωάννου¹³, που δημοσιεύτηκαν στο Archetype.gr το 2019, αποτελούν επίσης σημαντικές αναφορές προς την ίδια κατεύθυνση.

• Το κείμενο του Τ. Παπαϊωάννου, *‘Ο Μαστρο-Τζάννης από τη Φολέγανδρο’*, από το βιβλίο του *‘Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού’*, εκδ. Καστανιώτη, σ. 130 - 134, 2005.

• Επισημαίνονται επίσης το άρθρο του Γεώργιου Μ. Σαρηγιάννη για τον Παύλο Μυλωνά, καθώς και άλλων αρχιτεκτόνων, δημοσιευμένων στο περιοδικό *‘Αρχιτέκτονες’*, περιοδικό του ΣΑΔΑΣ - ΠΕΑ (βλ. αναφορά στο τέλος της παρουσίασης).¹⁴

Εικόνες εξωφύλλων από τα άρθρα για τον Η. Παπαγιαννόπουλο. Από αριστερά προς τα δεξιά: I. Εικόνα από το άρθρο του Τ. Μπίρη, II. Εικόνα από το άρθρο του Δ. Κατζουράκη, III. Εικόνα από το άρθρο του Κ. Κατζουράκη, IV. Εικόνα από το άρθρο του Γ. Παπαγιαννόπουλου. Πηγή: Archetype.gr, 2019.

Ένας κοινός άξονας διατρέχει τις δύο παραπάνω πηγές, καθώς αναφέρονται στο έργο των αρχιτεκτόνων και των εικαστικών, μα πρωτίστως στο παράδειγμα που πηγάζει από το σύνολο της υπόστασής τους.

Διαμέσου τριών ερωτημάτων, κατατίθεται η δυναμική που πηγάζει από τις παραπάνω πηγές:

• **Μελετώντας κατά βάση έργα, μπορούμε να εμβαθύνουμε στην Τέχνη και την Αρχιτεκτονική;**

Τα παραπάνω κείμενα έχουν διδακτική διάσταση, καθώς 'μιλούν' για την Αρχιτεκτονική και την Τέχνη εστιάζοντας στο πρόσωπο που τα συνέθεσε. Μέσα από την εμβάθυνση αυτή, γίνεται κατανοητή η ευρύτητα της σκέψης του αρχιτέκτονα, του ζωγράφου και του γλύπτη αντίστοιχα.

• **Η κατανόηση των αρχών της αρχιτεκτονικής γίνεται αποκλειστικά μέσα από την αρχιτεκτονική γνώση;** «Ο αρχιτέκτονας τροφοδοτείται ζωγραφίζοντας, ο γλύπτης ερευνά σχεδιάζοντας και ο ζωγράφος πλάθοντας ένα πρόπλασμα. Πρόκειται για ένα ανοιχτό σύστημα αναλογιών, όπου θέση κατέχει η συνολική προσέγγιση της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής.

Όταν μπορείς να εκφράζεσαι και με μια άλλη εικαστική γλώσσα, "μπολιάζεσαι" και κατανοείς τους βαθύτερους νόμους των Τεχνών.»¹⁵

Το παράδειγμα του Ηλία Παπαγιαννόπουλου αποτελεί προσωπικά πλέον σημαντική αναφορά προς την κατεύθυνση της ώσμωσης μεταξύ της αρχιτεκτονικής, της ζωγραφικής και της γλυπτικής. Αναλόγως το παράδειγμα του Κυριάκου Κρόκου και του Τάση Παπαϊωάννου.

• **Η Τέχνη και η Αρχιτεκτονική διδάσκονται διαμέσου της συνομιλίας;**

Η ώσμωση μεταξύ των αρχιτεκτόνων και των εικαστικών δημιουργεί συνέχειες μεταξύ της σκέψης τους, συσχετισμούς στη δράση τους. Αναπτύσσεται συνομιλία για κοινούς προβληματισμούς, προσλαμβάνουσες και αναφορές.

«Ένα κοινό όραμα διαπιστώνει κανείς ανάμεσα στον Χρήστο Καπράλο, τον Γιάννη Μόραλη και τον Νίκο Νικολάου που αποτέλεσαν την παρέα της Αίγινας.¹⁶ Θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ανάλογη ώσμωση, ανάμεσα στον Νίκο Στεφάνου, τον Αλέκο Φασιανό και τον Βασίλη Σπεράντζα, που συνθέτουν κοινή ομάδα.¹⁷ Συνομιλία επίσης λαμβάνει χώρα μεταξύ αρχιτεκτόνων και εικαστικών όπως ο Τάσης Παπαϊωάννου και ο Αλέκος Φασιανός.^{18»¹⁹}

Γ' ΣΚΕΛΟΣ · ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΕΝΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ

Με αφορμή τις παραπάνω παρατηρήσεις, προτείνεται η **συγκρότηση ενός συλλογικού τόμου** όπου αρχιτέκτονες και εικαστικοί θα αναπτύσσουν τις καταβολές τους: πρόσωπα που συνιστούν άξονες της συνθετικής τους σκέψης και γενικότερα παραδείγματα αναφοράς.

Η ιδέα για την κατάθεση των προσωπικών καταβολών από σύγχρονους αρχιτέκτονες, ζωγράφους, γλύπτες παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: αναζητώντας κανείς τις καταβολές του, στην

ουσία δημιουργεί ένα νήμα που συνδέει την προσωπική του σκέψη, το έργο του και την ευρύτερη κοινωνική του υπόσταση με το σύνολο της αρχιτεκτονικής και εικαστικής σκέψης · γίνεται μέρος της μακράς συνέχειας της Τέχνης, της Αρχιτεκτονικής και της κοινωνίας.

Άραγε σήμερα επιδιώκουμε ανάλογους συσχετισμούς;

Παραπομπές

¹ Πρόσωπα αναφοράς της πορείας τους.

² Τα παραδείγματα - αναφορές που ακολουθούν, παρουσιάστηκαν στην ημερίδα της 9ης Μπιενάλε Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων. Τίτλος παρουσίασης: 'Καταβολές · Αναφορές'. 2η συνεδρία: Τα μέλη της επιτροπής: Κωνσταντίνα Κάλφα, Πάνος Τσακόπουλος, Κώστας Τσιαμπάος, Ηλίας Κωνσταντόπουλος, Θεώνη Ξάνθη, συνομιλούν με νέους αρχιτέκτονες. Αμφιθέατρο Μουσείου Μπενάκη, 2018.

³ Πρωτότυπος τίτλος: 'Αγέλαστος Πέτρα', 'The Mourning Rock Documentary'. Σκηνοθέτης, Σενάριο, Δ. Φωτογραφίας, Παραγωγός: Φ. Κουτσαφτής, Μοντάζ: Χ. Θεοχάρης, Ηχολήπτης: Γ. Χαραλαμπίδης, Μουσική Σύθεση: Κ. Βήτα. Παραγωγή: (NET), (ΕΚΚ), Χρονιά παραγωγής: 2000.

⁴ Παράδειγμα που παρουσιάστηκε στην ημερίδα της 9ης Μπιενάλε Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων. Τίτλος παρουσίασης: 'Καταβολές · Αναφορές', 2018.

⁵ Εισήγηση που παρουσιάστηκε στα πλαίσια της διημερίδας μελέτης: "Η αρχιτεκτονική και το ζήτημα της ένταξης", Τίτλος εισήγησης: Η εγκλείστρα του σπηλαίου Βαράσοβα: η συνθήκη της απομόνωσης, Ενότητα: Χώροι της μνήμης και έντεχνο ιδίωμα. Συντονίστρια: Σ. Τσιράκη, Διοργάνωση Ε.Ι.Α., Μουσείο Μπενάκη, 2017.

⁶ Το 1991 ξεκινά η συστηματική ανασκαφή στο σπήλαιο, από την επιστημονική ομάδα του καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Αθανάσιο Παλιούρα.

⁷ Αθανάσιος Παλιούρας, "Βυζαντινή Αιτωλοακαρνανία. Συμβολή στη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μνημειακή Τέχνη", (εκδόσεις Ίφιτος, Αργίτιο, 2004), 421-432.

⁸ Αθανάσιος Παλιούρας, Αρχαιολόγος, "Η ανασκαφή της Εγκλείστρας Αγ. Νικολάου Βαράσοβας. Συμβολή στην Ιστορία και Αρχαιολογία της περιοχής Ναυπάκτου στη Βυζαντινή περίοδο". Ανάτυπο από τα Ναυπακτικά, τ. Ι2' (1998-1999) της εταιρείας Ναυπακτιακών Μελετών. Αθήνα, 2001.

⁹ Γ. Κανδύλης, 'Η αποκάλυψη της αρχιτεκτονικής', Κείμενα για την αρχιτεκτονική και την κατοικία, σελ. 1

¹⁰ Παναγιώτης Τέτσης, 'Εκ του θανάτου εις τη ζωή. Μνήμη προσφιλών, Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα, 2012.

¹¹ Μανώλης Οικονόμου, "Αφιέρωμα στον αρχιτέκτονα Ηλία Παπαγιαννόπουλο (1939 - 1998)", Archetype.gr, 13/06/2019.

Τάσος Μπίρης, "Ηλίας Παπαγιαννόπουλος, Αρχιτέκτων. (1939 - 1998)", Archetype.gr, 14/06/2019.

Δημήτρης Κατζουράκης, "Για τον Ηλία", Archetype.gr, 24/06/2019.

Κυριάκος Κατζουράκης, 'Λίγα λόγια για τον ζωγράφο Ηλία Παπαγιαννόπουλο', Archetype.gr, 05/07/2019.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος, "Ηλίας Παπαγιαννόπουλος - Μία άλλη ιστορία", Archetype.gr, 21/10/2019

¹² Σοφία Τσιράκη, "Μανώλης Γλυνιαδάκης (1937-2013)", Archetype.gr, 22/01/2019.

¹³ Τάσος Μπίρης, "Αρχιτέκτων Τάσης Παπαϊωάννου. Δάσκαλος της αρχιτεκτονικής Σύθεσης", Archetype.gr, 22/07/2019.

¹⁴ Σημειώνονται επίσης τα παρακάτω άρθρα που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό "Αρχιτέκτονες", Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ - ΠΕΑ.:

"Για τον Κ. Κρόκο" (άρθρο Τ. Μπίρης, σ. 19, τεύχος 12),

"Για τον Η. Παπαγιαννόπουλο" (σημείωμα του συλλόγου, σ. 20, τεύχος 12),

"Για τον Ι. Σαπόρτα" (άρθρο του Γ. Σημαιοφορίδη, σ. 22, τεύχος 12),

"Για τον Αριστομένη Προβελέγγιο" (άρθρο Αν. Πεπέ, σ. 22, Π. Μπερτζουάνης, σ. 22, τεύχος 18),

"Το αρχείο του Ι. Σαπόρτα", (άρθρο από την Μ. Καρδαμίτση - Αδάμη, σ. 70, τεύχος 23),

"Ιωάννης - Γιάννης - Ιάν(ν)ης Ξενάκης", (άρθρο Β. Παναγιωτοπούλου, σ. 23, τεύχος 26),

"Για τον Γ. Σημαιοφορίδη" (άρθρο Τ. Γεωργακόπουλος, σ. 22, τεύχος 31),

"Ο δάσκαλος Δ. Μπίρης" (άρθρο Ν. Καλογερά, σ. 28, τεύχος 32),

"Οι αρχιτεκτονικές σπουδές στο ΕΜΠ, 1917 - 1974", (άρθρο Γ. Μ. Σαρηγιάννη, σ. 29, τεύχος 35),

"Για τον Ντίνο Παπαϊωάννου και την αρχιτεκτονική του '60", (άρθρο Μ. Φινέ, σ. 23, τεύχος 46).

"Παύλος Μυλωνάς, ο δάσκαλος", (άρθρο Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, τεύχος 51).

¹⁵ Γιάννης Γιαννούτσος, "Νέοι Έλληνες αρχιτέκτονες" • "Περί Αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής", ΑΙΤΙΟΝ • Πολιτιστικές Εκδόσεις, 2015.

¹⁶ Γιάννης Γιαννούτσος, "Η παρέα της Αίγινας. Καπράλος, Μόραλης, Νικολάου", Διάλεξη στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, επιβλ. καθ. Τ. Παπαϊωάννου, 2010.

¹⁷ Το "Ατελιέ της Καλλιθέας", Νίκος Στεφάνου, Αλέκος Φασιανός, Βασίλης Σπεράντζας.

¹⁸ Αλέκος Φασιανός, Τάσης Παπαϊωάννου: "Για μια Άναρχη πόλη", εκδ. Κάκτος, Αθήνα, 2004. ·

"Αρχιτεκτονική και Χρώμα", εκδ. Νηρέας, Αθήνα, 2009. · "Ζωγραφικός και Αρχιτεκτονικός Χώρος", έκθεση, Αθήνα 2003, Θεσσαλονίκη 2005. · "Το χρώμα και το φως στη ζωγραφική και την αρχιτεκτονική", έκθεση στο Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών και Μουσικής Β. & Μ. Θεοχαράκη, Αθήνα, 2009.

¹⁹ Γιάννης Γιαννούτσος, "Νέοι Έλληνες αρχιτέκτονες" • "Περί Αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής", ΑΙΤΙΟΝ • Πολιτιστικές Εκδόσεις, 2015.